

vi komma tillbaka till kyrkan på söndag, för att på nytt få den frimodighet som vi kan leva en vecka till på. Detta har Gustaf Wingren gjort tydligt.

Så till sist: En absolut grundläggande sanning för förkunnaren finns också med i berättelsen om Paradisbrunnen. När flickan har druckit vatten ur glaset säger hon till mannen som räckt henne det: ”Skall du inte också dricka litet?” Och han tar vattnet och dricker ur samma glas som hon har druckit ur. Han dricker till och med från samma ställe på glaset där hon druckit. Det vill säga, man kan inte räcka över något, som man inte själv behöver för att kunna leva och vi lever alla av en och samma källa. Och faktum är att jag tror att Gustaf Wingrens teologi såväl som hans förkunnelse egentligen var till för honom själv. Gustaf Wingren var en komplicerad människa. I sin teologi och i sin förkunnelse kunde något bli sagt till honom, som han annars inte kunnat säga sig själv. Han dricker ur samma glas, som han räcker vidare och så måste varje förkunnare göra.

Gustaf Wingrens teologi har alltså sin stora betydelse för homiletiken därför att den uttrycker

- 1) en *teologisk syntax* som ger evangeliet sammanhang,
- 2) en *existenteologisk relevans* för den levande människan,
- 3) en *dialektisk teologi* som tydliggör verklighetens konflikt mellan liv och död,
- 4) en *realpresensens teologi* som handlar om Guds verkliga närvaro i såväl fallande vetekorn som i människor på väg mot döden.

För allt detta är jag Gustaf Wingren mycket tacksam!

Tomas Nygren: Några reflektioner kring wingrensk homiletik

Dr. Theol. Tomas Nygren är rektor för Johannelunds Teologiska Högskola i Uppsala. Han disputerade 2007 vid Menighetsfakulteten i Oslo på avhandlingen *Lag och evangelium som tal om Gud – en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer: Pannenberg, Wingren och Scaer*.

Inledning

Det var tidigt 1980-tal. Jag hade läst teologi ett par år i Uppsala. Boken *Tolken som tiger* hade just kommit och väckt stor uppmärksamhet. Vi var några studiekamrater som hade bestämt oss för att gå och lyssna på debatten vid universitetet i Uppsala mellan Gustaf Wingren och några av Uppsalateologerna. Det som gav det hela extra krydda var att det var våra lärare som skulle möta denne beryktade Wingren.

Debatten blev het och kvällen lång. När jag gick därifrån denna majkväll 1982 var en reflektion jag hade att Wingren lät som en engagerad förkunnare när han talade och argumenterade. Visserligen stärkte det inte hans argumentation rent sakligt eller innehållsligt, men däremot kommunikativt. Det märktes att det var på riktigt för Wingren och sådant sätter alltid djupa spår. En annan reflektion var att Wingren hade viktiga poänger i sin kritik av akademisk teologi i Sverige. När teologin tenderar att bli huvudsakligen deskriptiv mister den i förlängningen mycket av sin relevans för både kyrka och samhälle.³⁶

Eftersom Wingren inte nöjde sig med deskription som de flesta samtida i den svenska teologins akademiska miljö, fyllde hans teologi ett tomrum. Den som fyller ett tomrum påverkar många, antagligen långt fler än vad man vid en ytlig betraktelse kan ana. Även om Wingrens teologiska program aldrig bildade skola,³⁷ har hans teologi gett viktiga influenser till många olika typer av förkunnare och förkunnelse. Vilka influenserna varit och vilken påverkan de haft

³⁶ Denna fråga är fortfarande aktuell, se exempelvis Vroom 2003, s 88-105.

³⁷ Karlsson 2001, s 103.

hos konkreta förkunnare beror givetvis på en lång rad faktorer, där en av de viktigare har att göra med vilket sammanhang förkunnaren själv vuxit upp i och vilket sammanhang han eller hon som förkunnare står i. Det finns med andra ord en självbiografisk aspekt som är med och styr när en förkunnare och teolog väljer betoningar och vad han eller hon hämtar upp från andra förkunnare och teologer. Detta illustreras inte minst av den teckning av Wingren liv och teologi som Bengt Kristensson Uggla gör i sin utmärkta bok *Gustaf Wingren: Människan och teologen*.³⁸ Detta gör att om man skapar en kategori "wingrensk homiletik", och hänför dit all förkunnelse som på ett eller annat sätt har hämtat influenser från Wingrens teologi, blir den en omfattande sådan där det gemensamma är just influenserna och inte någon enhetlig utformning.³⁹ Beroende på vad i Wingrens teologi man tar fasta på, och i vilken teologisk kontext i övrigt de wingrenska influenserna sätts in, skapas olika typer av predikade teologier med bättre eller sämre resurser att hjälpa människor i deras tolkning av livet, tron och Gud. Jag kan tänka mig att en predikan därmed i vissa fall kan fungera som en hävstång och förstärka både starkare och svagare delar i Wingrens teologi.

I det följande vill jag lyfta fram några starka och svaga sidor i wingrensk homiletik, d v s homiletik som hämtar inspiration från Wingrens teologi. Detta gör jag utan anspråk på att ha sett allt eller att med säkerhet i alla delar ha sett rätt. När jag här talar om starka och svaga sidor innebär det att jag anlägger ett normativt perspektiv i min betraktelse, som kan sammanfattas i följande punkter.

En kristen predikan i luthersk tradition är tänkt att till mottagaren:

1) ge ett träffande tilltal som blottlägger människans situation (lag);

2) räkna ett aktuellt befriande budskap om vad Kristus gjort för henne (evangelium);

3) ge en vägledning för det fortsatta livet; samt

4) förmedla allt detta med en balans mellan de tre trosartiklarna;

5) och utan motsägelser.⁴⁰

Detta normativa perspektiv ligger implicit som grund för mina bedömningar.

Några positiva influenser från Wingren

a) Skapelseperspektivet framlyft

Det viktigaste temat i Wingrens teologi är att förena vardagsliv och kyrkans tro, att hålla ihop skapelse och frälsning.⁴¹ Detta kom framförallt att innebära ett framlyftande av skapelsesdimensionen, som Wingren såg som nedtonad i samtidens kyrka.

Här finns bakgrunden till att Wingren med tiden kom att uppskattas starkt även i olika frikyrkomiljöer, och inte minst av enskilda med bakgrund i väckelserörelser eller frikyrkor som sökte en vidgad horisont för sin kristna tro, en tro där hela livet fick plats.

I min egen bakgrund i den lågkyrkliga väckelserörelsen EFS kom Wingren att spela en indirekt roll i den uppgörelse med pietismen som kom under främst 1960- och det tidiga 1970-talet, även om det givetvis fanns många andra

⁴⁰ I denna syn på predikan ligger:

> ett identitetskriterium, som här innebär ett ideal att alla trosartiklarna ska vara representerade - bakgrunden till detta kriterium är att den apostoliska och den nicenska trosbekännelsen sammanfattar den allmänna kristna tron i tre trosartiklar;

> ett internt koherens-kriterium, som här innebär en inre förenlighet i framställningen;

> ett relevanskriterium, som är innebär att människan får höra det hon behöver för att se sin situation, samt ett tilltal med den hjälp hon behöver i situationen och för att få en väg vidare.

Jag använde en liknande uppsättning kriterier i mitt avhandlingsarbete, se Nygren 2007, s 45-46.

⁴¹ Karlsson 2010, s 326; jfr även Wingren 1991, s 70. Dessa två dimensioner, vardagslivet och kyrkans tro, hade uppfattas som helt skilda från varandra i Wingrens uppväxtmiljö.

³⁸ Kristensson Uggla 2010.

³⁹ Det är kanske berättigt att som Johnny Karlsson skriver: "Istället för att leta efter påtagliga bevis för den verkan som Wingren och hans teologi haft i Sverige kanske man ska vända på det och fråga sig hur det hade sett ut om vi inte hade haft någon Wingren?", Karlsson 2001, s 103.

faktorer som spelade roll. Under 1960-talet infördes Wingrens *Skapelsen och lagen*, samt *Evangeliet och kyrkan* som kurslitteratur i dogmatikkurserna på Johannelund. De predikanter som utbildades där kom i många fall att predika med en ny öppenhet för och betoning på skapelseperspektivet jämfört med tidigare. I praktiken märktes detta bland annat i en tilltagande kritik av skapelseförnekande syndakataloger tillsammans med en ny öppenhet för skapelsen och kulturen. Till den andra trosartikeln hade i förkunseln fogats en första.

b) En livsnära definition av lagen

De som har tagit fasta på Wingrens definition av lagen, som given genom de krav en människa möter i sin vardag har i sin predikoförberedelse ett redskap som rätt använt ger god hjälp att göra en beskrivning av människans situation. Därmed får predikan en närhet och existentiell nerv som kommer av att människan upplever sig omnämnd och förstådd. Detta är en stor tillgång i den kommunikationssituation som predikan inbegär.⁴²

c) Det kerygmatiska tilltalet

För Gustaf Wingren var det centralt att predikan var bibelutläggande, att den arbetade med bibelordet som ett tilltal från Gud in i nuet. Det handlade om ett befriande tilltal som mötte människan i hennes faktiska situation som ställd under lagen. Detta drag i wingrensk predikan ger den en potential att förmedla ett befriande tilltal, som utifrån luthersk teologi förstås som ett möte med Kristus i nuet, ett utdelande av evangelium som förlåtelse, frihet och liv. Denna aspekt av wingrensk predikan blir en tillgång om den som lyssnar förstår sig som en människa som brottas med synd, fångenskap och/eller död. Tillsammans med den tidigare punkten om lagen (b ovan) kan detta skapa den dynamik som luthersk predikan har när den är som bäst.

⁴² Jag menar att denna definition av lagen inte är tillräcklig. För att tala med filosofers språk är det en nödvändig men inte tillräcklig definition. Till detta återkommer jag senare.

d) Analysen av människans situation

I en tid som vår när människan lever i en fragmentiserad tillvaro uppsplittrad i en mängd subkulturer menar jag att narcissistiska försvarsmekanismer befrämjas generellt. Den nutida kulturen kan i praktiken ses som ett träningsprogram i att undfly skuldens problematik. I stället för att stanna kvar och göra upp söker man sig till en annan krets, ett annat sammanhang. Människan uppfattar sig primärt snarare som ett offer än en förövre.⁴³ Här finns en anknytningspunkt som wingrensk predikan har potential att kunna använda utifrån den analys av människan som fången under makterna som finns i Wingrens teologi.⁴⁴

Några negativa influenser från Wingren

Samtidigt som wingrensk homiletik i vissa utformningar har många starka sidor - listan kan göras längre än vad jag gjort här - kan den wingrenska teologin även leda till mindre lyckade varianter, där det inte alltid är säkert att det är den wingrenska teologin som är boven i dramat. Detta illustreras av den första punkten nedan.

a) När skapelseteologi blir evangelium ...

Wingrens betoning på skapelsen skedde mot bakgrund av hans erfarenhet av en samtida överbetoning på andra trosartikeln. Denna wingrenska betoning på skapelsen innebar, som Gösta Hallonsten mycket riktigt noterar i en artikel i Signum, inte att "skapelseteologin blivit evangeliet om det allmänmänskliga" hos Wingren.⁴⁵ Dock menar jag att risken finns att det kristna budskapet endast blir en skapelseteologi med "evangeliet om det allmänmänskliga" för en wingrenskt inspirerad förkunnelse som inte tar

⁴³ Jag menar att man idag kan tala om många västerlänningar som "kulturella narcissister", vilket inte innebär att de skulle ha en oförmåga att känna skuld - som en patologisk narcissist - men med av kulturen uppövade aktiva flyktmekanismer från skulden som bland annat tar sig uttryck i att man snarare spontant ser sig som ett offer än en skyldig.

⁴⁴ Se exempelvis Wingren 1995, s 50-51; jfr även Karlsson 2010, s 326-327; Nygren 2007, s 142-144.

⁴⁵ Hallonsten 2000.

hänsyn till den idag, jämfört med den Wingrens, förändrade samhällliga och kyrkliga kontexten. Detta kan leda till att man på ett oriktigt sätt populariserar och förkortar Wingrens teologi till att enbart handla om den första trosartikel, och därmed i praktiken berövar människor andra och tredje trosartikelns budskap. I sin artikel citerar Hallonsten i sammanhanget Wingren från hans bok *Evangeliet och kyrkan*:

Om däremot barn dopet och evangeliet ljunmt får flyta ut i en folkkyrka, som inga gränser drar och icke dömer, då borttappas den inre *communio* de döpta emellan i församlingen. Därmed är skapelsetron isolerad från det skeende med Kristus i mittpunkten, om vilket evangelierna vittna, dödens och uppståndelsens skeende.⁴⁶

b) Problemen med att definiera lag och evangelium

Wingrens definition av lagen - som given av de krav människan möter, främst genom hennes medmänniskors rop på hjälp - menar jag inte är tillräcklig för att på ett gott sätt kunna predika lag. Wingren anger inga tydliga kriterier som hjälper en människa att kunna skilja berättigade krav från oberättigade, vilket bland andra Rune Söderlund och Ragnar Holte påpekat.⁴⁷ Den definition på lagen som Wingren ger innebär att den enbart bestäms av en rörlig aspekt.

När det gäller evangeliet, arbetar Wingren med två bestämningar. Evangeliet bestäms dels som historiskt givet i något som människan inte kan tänka ut på egen hand, och dels som svarande mot samtidens kravmassa. Den hermeneutiska utmaningen och svårigheten ligger här i hur dessa två aspekter ska relateras till varandra och förenas. Wingren arbetar själv med denna svårighet bland annat i en artikel från 1988.⁴⁸ Med en aspekt som är historiskt given finns dock en möjlighet att arbeta fram kriterier för vad som är genuina uttryck för evangelium.

Som jag uppfattar lagen hos Luther finns hos honom både en given aspekt där Dekalogen ger

en tydlig definition av lagen,⁴⁹ samtidigt som det finns en rörlig aspekt där lagen möter människan genom hennes medmänniskors behov. Med en sådan motsvarande dubbelhet i definitionen av lagen skulle Wingren haft tillgång till ett tydligt kriterium för att skilja berättigade krav från oberättigade. Wingrens eget försök, att låta evangelium få en sådan urskiljande funktion, menar jag inte är klargörande.⁵⁰ Det innebär att evangelium i sig både blir budskapet om Guds befriande gärning och vad människan ska göra, vilket ur en aspekt kan sägas vara en blandning av lag och evangelium och därmed motsatsen till något av det viktigaste som Luther och luthersk teologi försöker åstadkomma: förkunnelsen av ett rent evangelium.

Vill det sig illa kan därmed en wingrenskt inspirerad homiletik både ge en otydlig förståelse av lagen, eftersom det inte finns tillräckliga kriterier för att skilja berättigade krav från oberättigade, och en otydlig förståelse av evangeliet eftersom det både blir budskapet om Guds gåva och vad en människa ska göra. När detta sker ljuder varken lag eller evangelium klart.

c) Ett försnåvat helgelseperspektiv

I sitt stora och viktiga verk *Luthers lära om kallelsen*, som med rätta är ett ofrånkomligt standardverk för den som vill behandla frågor om luthersk kallelselära, ger Wingren en grundläggande analys av Luthers syn på den kristna människans uppgift och villkor i denna värld. I sin analys av Luther förlägger Wingren kallelsen helt och hållet till lagens och skapelsens sfär där synden råder. Genom kallelsen tvingas den kristne bära ett kors som har till syfte att döda (korsfästa) hennes gamla natur från dess strävan efter autonomi och självtillräcklighet, för att i syndernas förlåtelse ta emot det nya livet.⁵¹ Wingrens framställning av Luthers kallelselära har på senare år kritiserats för att den inte ger full rättvisa åt bredden i Luthers egen framställ-

⁴⁶ Wingren 1960, s 213.

⁴⁷ Holte 1977, s 136-137; Söderlund 1987, s 158-159.

⁴⁸ Wingren 1988, s 9-10.

⁴⁹ För en framställning av detta se exempelvis Appelqvist 2009.

⁵⁰ Se Wingren 1960, s 121, 124-125; j fr även Nygren 2007, s 65-67, 71.

⁵¹ Wingren 1993

ning.⁵² I korthet skjuter kritiken in sig på att kallelsen enbart kopplas samman med lag och kors. Vilket problem detta kan leda till i förkunnelsen kan belysas av en debatt i amerikansk luthersk teologi. En teologisk riktning som kallas "Radical Lutheranism" företräder en position som står wingrensk teologi nära. Denna riktning mest kände företrädare var den för några år sedan bortgångne Gerhard O. Forde, som hade Wingrens teologi som en av sina stora inspirationskällor. "Radical Lutheranism" har av andra lutheraner i USA, som David S. Yeago och Michael Root, kritiserats bland annat för att inte ha någon teologi för eller tilltal till den nya människan i den kristne. Den nya människan uppstår ständigt enligt Fordes förkunnelse och teologi, men är egentligen aldrig uppstånden. Det innebär att det aldrig finns något annat än den gamla människan att adressera i predikan.⁵³ Den så kallade partialaspekten av rättfärdiggörelsen hamnar därmed utanför blickfånget.

Frågan är om inte samma brist finns i Wingrens teologi. Hallonsten ställer i en recension av *Mina fem universitet*, efter att ha noterat den kenotiska tendensen i Wingrens kristologi, frågan: "Men var finns rörelsen uppåt, Kristus som förvandlar och förhärmligar mänskligheten till delaktighet i det gudomliga liv han själv äger?"⁵⁴ Det kan med andra ord finnas fog för frågan om inte en dimension av den tredje trosartikeln riskerar att vara underutvecklad hos den som predikar wingrenskt på denna punkt?

d) Ointresset för filosofi

Det wingrenska ointresset för filosofi innebär ett handikapp i dialogen med exempelvis naturvetenskap och företrädare för ateism. Den wingrenskt inspirerade homiletik som delar detta ointresse för de klassiska metafysiska frågorna kommer inte att räcka sina åhörare redskap för dialoger som kan vara viktiga i deras vardag i mötet med andra.

Slutord

⁵² Hagen 2002, s 249-273; Stolt 2004, s 25-48, Pless 2006

⁵³ Root 2009, s 33-34; se även Yeago 1993.

⁵⁴ Hallonsten 1992.

Wingrens teologi, med dess svaga och starka sidor, har haft och har ett inflytande över svensk förkunnelse. Den kan bidra till den mest fruktbara typ av luthersk predikan som fångar upp människan och räcker henne evangelium, men i mindre lyckade fall även leda till en predikan som varken befriar eller ger vägledning. Allt hänger givetvis samman med vad man tagit fasta på och i vilken helhet det infogas.

Litteratur

Tomas Appelqvist, *Bönen i den helige Andes tempel: Människosyn och kyrkosyn i Martin Luthers böneteologi*, Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2009.

Kenneth Hagen, "A Critique of Wingren on Luther on Vocation", i *Lutheran Quarterly*, årg 16, s 249-273.

Gösta Hallonsten, "En lundateolog minns", i *Signum* nr 4 1992, URL = <<http://www.signum.se/signum/template.php?page=read&id=1795>> (2010-10-10).

Gösta Hallonsten, "Tolken har tystnat: En minnesartikel över Gustaf Wingren", i *Signum* nr 9 2000, URL=<<http://www.signum.se/signum/template.php?page=read&id=582>> (2010-10-10).

Ragnar Holte, "Kristendomen och moralfrågorna" i *Etiska problem* (Stockholm: AB Verbum, 1997), s 83-167 (tredje upplagan).

Jonny Karlsson, "Vänd din näsa rätt mot stormen, och sjung hej och hå", i *Svensk Kyrkotidning* nr 9-10 2001, s 98-103.

Karlsson & Larsdotter, "Gustaf Wingren som predikant", i *Postilla: Gustaf Wingren predikar* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag, 2010) s 317-327.

Bengt Kristensson Ugglå, *Gustaf Wingren: Människan och teologen* (Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2010).

Tomas Nygren, *Lag och evangelium som tal om Gud - en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer: Pannenberg, Wingren och Scaer* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag 2007)

John T. Pless, "Gustaf Wingren's *Luther on Vocation: Creation and Cross*", URL= <<http://www.ctsfw.edu/Document.Doc?id=179>> (2010-10-10). Presentation vid *International Luther Research Congress* i Brasilien 2007

Michael Root, "Preaching Justification", i *Proclaiming the Gospel: Preaching for the Life of the Church* (Minneapolis: Fortress Press, 2009), s 24-34.

Birgit Stolt, *Luther själv: Hjärtats och glädjens teolog* (Skellefteå: Artos & Norma bokförlag 2004).

Rune Söderlund, "Coincidentia oppositorum: Den naturliga lagens problem hos Karl Barth och Gustaf Wingren", i *Svensk Teologisk Kvartalskrift*, årg 63 (1987), s 154-161.

Henrik W. Vroom, "Theology and Religious Studies", s 88-105 i Brinkman m fl (red), *Theology between Church, University, and Society* (Assen: Royal van Gorcum, 2003)

Gustaf Wingren, *Evangeliet och kyrkan* (Lund: Gleerups förlag, 1960)

Gustaf Wingren, "Vad är lag och evangelium idag", i *Tro och liv*, nr 5 1988, s 2-11.

Gustaf Wingren, *Mina fem universitet: minnen*, (Stockholm: Proprius förlag, 1991).

Gustaf Wingren, *Luthers lära om kallelsen* (Skellefteå: Artos, 1993) fjärde upplagan.

Gustaf Wingren, *Credo* (Skellefteå: Artos, 1995) andra upplagan.

David S. Yeago, "Gnosticism, Antinomianism and Reformation Theology: Reflections on the Costs of a Construal" i *Pro Ecclesia*, årg. 2 (1993), s 37-49.